

آذربایجان میلی حۆکومتی نین مالیہ تدبیرلری*

ایقتیصادی چتینلیکلری حل ائتمک دونیانین ان مهم پروبلملریندن بیرینی تشکیل ائدیر. جنوبی آذربایجانین ایقتیصادیاتینین چوخ آغیر، بۇحرانلی وضعیتہ دوچار اولدوغو بیر دؤورده آذربایجان میلی حۆکومتی تشکیل اولوندو. میلی حۆکومت ایلک گونلردن اعتبارن اولکهنین ایقتیصادیاتینی یوکسلتمک، بازارین دور غونلو غونو آرادان قالدیرماق، ایشسیزلره ایش تاپماق، خالقین ریفاه حالینی یاخشیشدیرماق، شهر و کندلرده حۆکم سورن فلاکت و آجلیغا سون قویماق اوچون جیدی تدبیرلر گؤرموش و بو چتینلیکلری آرادان قالدیرماق ساحه سینده بیر چوخ موفقیتلر الده ائتمیشدیر. ایقتیصاد و تیجارت ساحه سینده گؤرولن تدبیرلر ایچریسینده میلی صنایعنی دیرچلتمک، یئنی کارخانالار آچماق و اولکهنین صنایعه اولان احتیاجلارینی تامین ائتمک مسالہسی میلی حۆکومتین دیقت مرکزینده دوروردو. ایشسیزلیکلہ موباریزه آپارماق اوچون ال صنایعسین، یوللارین تعمیرین، یئنی شوسه یوللارین چکیلہسینہ و تیجارتین آرتیریلماسینا بؤیوک فیکیر وئرلیردی. میلی حۆکومت او زامان ایراندا خوصوصیلہ آذربایجاندا اؤزونو داها دهشتلی بیر صورتده گؤسترن بۇحران نتیجہسینده باغلانمیش اولان «پشمینہ» توخوجولوق کارخاناسی و «ایران گون قاییرما» کارخانالارینی ایشہ سالدی. اوزون مودت ایشینی دایاندرمیش اولان مؤوجود کارخانالاری ایشہ سالماقلا برابر میلی حۆکومت یئنی کارخانالارین آچیلماسینا دا اقدام ائتدی. «ظفر» تریکوتاژ کارخاناسی و «آذربایجان» پاپیروس کارخاناسی میلی حۆکومتین یاراتدیغی یئنی کارخانالار ایدی. ایشسیزلیکلہ جیدی موباریزه ائتمک اوچون یئنی یوللار چکمک، کؤنه یوللاری تعمیر ائتمک و یئنی کورپولر سالماق ساحه سینده ده بؤیوک ایشلر گؤرولوردو. سایین قالا، مییانداب، اهر، مییانا، خالخال، آستارا، اردبیل، زنگان و تبریز یوللارینی، ماہاباد، مییانداب، آستارا، اردبیل، نیر، ساراب و بوستاناباد کورپولرینی یئنیلشدیرمک و تعمیر ائتمک واسیطہسیلہ میلی حۆکومت مینلرله ایشسیزی ایشلہ تامین ائتمگہ موفق اولدو. میلی حۆکومتین تشکیلیندن بیر آز قاباق بانک - میلی یئ ایرانین تبریز شؤعبه سی بانکین خزینهسینده مؤوجود اولان نقد پوللاری «بانکی-شاهنشاهی» آدلانان اینگیلیس بانکینا کؤچوردو. میلی حۆکومت تشکیل اولوندوغو زامان بوتون بانکلارین (بانک میلی یئ ایرانین تبریزده و آذربایجانین سایر شهرلرینده اولان شؤعبه لری بانکسی تبریز و بانکسی کشاورزی و صنعتی) مؤوجود نقد پولو 2 میلیون 200 مین تومن ایدی. یئنی تشکیل اولونموش میلی حۆکومت آذر آیی نین آخیریندا دؤولت ایدارہلرینین ایشچیلرینہ معاش اولاراق 3 میلیون تومندن آرتیق پول وئرمہلی ایدی. بوندان علاوه بانک میلی یئ ایرانین تبریز شؤعبه سی 15 میلیون تومن حودودوندا آذربایجان تاجیرلرینہ بورجلو ایدی. یعنی بانکین خزینهسیندهکی نقد پول اونلارین بانکین جاری حسابینداکی بورجلارینی اؤدہیہ بیلمیردی. بو اییرنج، فیریلداقلا تئهران حۆکومتی یئنی تشکیل اولونموش آذربایجان میلی حۆکومتینی مالیہ بۇحرانینا و پولسوزلوقا دوچار ائتمک و اونون ایقتیصادی وضعیتینی تهلوکہ آلتینا آتماق ایستہبیردی. اودورکی، میلی حۆکومت تشکیلینی بیرینجی

گونوندن بانکلارین شخصی حسابلارا پول وئرمه سینی قاداغان ائتدی. و بعضی ساتقین تاجیرلرین اولوب قالان جوزی مبلغینی ده (2 میلیون 200 مین تومن) بانکلاردان آلیب اینگیلیس بانکینی واسیطه سیله آذربایجاندا چخارماق تشبوتلرینین قارشیسینی آلدی. میلی حؤکومت بؤیوک مولکدارلار، تاجیرلر و کارخانا صاحیبلریندن آلیمالی اولان وئرگیلری اولارین همین اینگیلیس بانکینداکی پوللاری حسابینا توپلادی. بونولا دا اینگیلیس بانکینی خزینه سینده بیغیلمیش نقد پوللارین کوللی مبلغی میلی حؤکومتین ایختیاریندا اولان بانکلارین (بو بانکلاردا میلی حؤکومت طرفیندن نظارتچی قویلموشدو) خزینه سینده داخیل اولدو. میلی حؤکومت آز بیر مودت ایچریسینده آذربایجان خالقینین و تاجیرلرینین ایران میلی بانکیندان اولان 3 میلیون تومندن آرتیق طلبلرینی اؤده مگه خالقین پسنداز (امانت) حسابلاریندان اولان طلبلرینی تدریج وئرگه موفق اولدو.

میلی حؤکومت آذربایجانین ایقتیصادیاتینی یوکسولتمک، خالقین ریفاه حالینی تامین ائتمک و یاشاییشینی یاخشیلادیرماق اوچون دؤولتین اینحصاریندا اولان قند، چای، قوماش، توتون، پاپیروس و س. ساتیشینی کیفیت قدر و هم ده ثابت قیمتله خالقین ایختیاریندا قویوب تبریز و آذربایجانین باشقا شهرلرینده دؤولتی ماغازالار آچماغا اقدام ائتدی. تبریز، اورمی، زنگان، اردبیل، خوی، ماراغا، اهر، میپانا، ماکو، سالماس، آذرشهر، میپاندا، آستارا، خالخال، مئشکینشهر، سولدوز، مرنده، علمدار و سرابدا میلی حؤکومتین آچدیغی دؤولتی ماغازالار دؤولت اینحصاریندا اولان ماللاری ثابت و اوجوز قیمتله ساتیشا بوراخمیشدی. بیر نچه گون عرضینده همین ماغازالاردا ساتیلان ماللارین قییمتی بیر داها اوجوزلاشدیریلدی. 1325-جی ایل اوردیبهیشت آیین اوللرینده قوماشلارین قییمتلری تومنه بیر قیران (10%) شکر، چای و پاپیروسون قییمتی ده همین میزاندا اوجوزلاشدیریلیمیشدی. یئنه ده خورداد آیینین آخیرلاریندا خالقین ریفاه حالی اوچون قندین کیلوسوندا 2 قیران، شکرین کیلوسوندا 2 قیران و س. ماللارین قییمتی تومنه 2 قیران (20%) اوجوزلاشدیریلیمیشدی. میلی حؤکومت اوزونون تشکیلیندن بیر آز سونرا اولکده بیغیلان بوتون وئرگیلری و دؤولت گلیرلرینین هامیسینی خزانهدارلیقدا تمرکز وئریمیشدی، دؤولتی ماغازالاری آچماقلا یاناشی اولاراق میلی حؤکومت 1 میلیون تومن مبلغینده خزینه سنلری اینتیشار وئردی. بو خزانه سنلری ایله دؤولتی ماغازالاردان تومنه بیر قیران (10%) اوجوز مال آلماق مومکون ایدی. میلی حؤکومت دؤولت ایشچیلرینه داها آرتیق کؤمک ائتمک اوچون دؤولت ایشچیلرینین ماعاشیندان بیر حیصه سینین خزینه سنلریندن وئریمه سینه ایجازه وئردی. همین خزینه سنلری ایشین گنیشینده رایج پول کیمی جریانا دوشموشدو. میلی حؤکومتین بو تدبیرلری خالقا و خصوصیه دؤولت ایشچیلرینه گؤستریلن کؤمکدن باشقا، ایران ایرتیجاعچی دؤولتی نین و اولارین آمئریکالی، اینگیلیس آغالارینین آذربایجانداکی میلی آزادلیق حرکاتینی ایقتیصادی موحاصیره و تصبیق یولو ایله بوغماق قصدینی ده پوچا چخاردی. میلی حؤکومتین آذربایجانین ایقتیصادی حیاتیندا عمله گتیردیگی مهم یئنیلیرلردن بیری ده «آذربایجان بانکینی» نین تاسیس ائدیلمه سی و دؤولت خزینه سیندن همین بانکا 5 میلیون تومن سرمایه وئریمه سی ایدی. آذربایجان بانکینی اولکهمیزین ایقتیصادی حیاتیندا مالیک اولدوغو بؤیوک رولدان بحث اندرکن س. ج. بیشهوری دئییردی: «آذربایجانین ایقتیصادی حیاتیندا بو بانکین تاسیس اولونماسی بؤیوک بیر حادثه دیر. منیم فیکریمجه، بو مالیه اوجاغی تیجارتی و سنتی موسیسه لریمیز چتینلیکله

مواجهه اولاجاقلاري بير مؤوقعهه اونلاري هر جور چتينايليدن قورتاراجاقدير». ميلي حؤكومتين ايقتيصادي سياستينين نه قدر آيدين ماليه بازا سينين نه قدر مؤحكوم اولدوغونو و خالقين منافعيني نه درجهه نظرده توتدوغونو بيلمك اوچون وزيرلر هنياتي نين مالي مسلهلر حاقينداكي بير قرارينا نظر سالماق كيفايتدير. بو قراردا تبريز دارولفونونون بيناسي اوچون 2 ميليون 500 مين تومن، حقوق و سياسي مکتبين تشکيل و تاسيسي اوچون 1 ميليون 500 مين تومن، تبريز بلديه سينه 1 ميليون 500 مين تومن، آذربايجان شهرلرينين آبداليغي اوچون 2 ميليون تومن، آذربايجانين 7 شهرينده (تبريز، اورمي، اردبيل، ماراغا، زنگان، خوي، اهر) تربيه ائولري آچماق اوچون 1 ميليون 500 مين تومن اعتبار نظرده توتولموشدو. اولکهميزين ايقتيصادي يوكسهلشيني ان اساس مسله کيمي قارشيا قويان ميلي حؤكومت قنيد ائديردي كي، «ماليه قانونلاريني نظرده کنچيرمک و ماليه ايداره سينين مداخليل و مخارجيني تفتيش ائتديکن سونرا چوخ تئز بير مودتده ميلي بودجه لايحه سيني مجلس ميلييه تقديم ائتمک، عوموميتله ماليه سياستينين گلير و مخارج اساسيني مملکتين ترقي و تکاملو اوزرينده قرار لاشديرماق لازيمدير».

ميلي حؤكومت وئرگي قانونلارينا يئنين باخدي. دوزگون ايقتيصادي و ماليه تدبيرلري نتيجه سينده آز بير مودتده مالي بونؤور هسيني دوزلندي و يئني تشکيل اولموش ناظير ليکلرين اوچ ايليق بودجه سيني 1324-جو ايلين آخيرينا قدر مجلس ميلييه تقديم ائتدي. همين اوچ ايليق بودجهه معاريف اوچون آيريلميش مبلغ ايران دؤولتي نين آذربايجانين معاريفينه آيرديغي مبلغدن 2 دفعه ياريم آرتيق ايدي. ميلي حؤكومت 1325-جي ايلين بودجه سيني حاضير لاماغا اقدام ائديب 1325-جي ايل فروردين آينين 15-ده ميلي مجلسين ايکينجي عومومي ايجلاسارين تصديقي اوچون تقديم ائتدي. بير ايلليک بودجه نين گلير جمعي 64 ميليون 60 مين تومن و بودجه نين خرچلرينين جمعي 63 ميليون 856 مين 972 تومن ايدي. بو بودجهه يئني تاسيس اولوناجاق مکتبلر، گنجه کورسلاري و اونيوئرسيتتتتن تکميلي کيمي معاريف ايشلرينه 10 ميليون 620 مين 230 تومن، کندليرين وضعيتيني ياخشيلاشديرماق، فلاحتي گنئيشلنديرمک، کندليره جوت، اکين وسايطي حاضير لاماچ و يونگول شرطلره اولارا بورج وئرمک اوچون 5 ميليون 5 مين تومن، آذربايجان خالقينين ساغلامليغيني تامين ائتمک اوچون صحيه ويزار تينه 5 ميليون 30 مين تومن، شوسه و دمير يوللار يئنين تعميري، تزه يوللارين چکيلمه سي، يئني تئلقراف خطلرينين و پوچت ايداره لر يئنين دوزلديلمه سي اوچون پوچت و تئلقراف و يول ويزار تينه 800 ميليون 795 مين تومن بودجه آيريلميشدير. همين بودجهه يئني بينالارين تیکيلمه سي و دؤولتي بينالارين تعميري اوچون 2 ميليون تومن اعتبار نظرده توتولموشدو. بو رقملي حؤكومتين مدني- معاريف ايشلرينه، خالقين ساغلامليغينا، خالقي ايشله تامين ائتمگه و اولکه نين آبداليغينا نه قدر فيکير وئردیگيني آيدين گؤسترير. بودجه نين 16،82 فايضي معاريف ايشلرين، 7،92 فايضي صحيه ايشلرينه، 23،88 فايضي آبداليق و کندليرين وضعيتي نين ياخشيلاشديرماغا، عومومي ايجتماعي ايشلره خرچ اولونوردو. بير سؤزله، بودجه نين 49،82 فايضيني معاريف، صحيه، فلاحت و آبداليق ايشلري تشکيل ائديردي.

* يازي 21 آذر ژورناليندان گؤتورولموشدور